

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ПОЛЬСЬКИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ

У статті розглянуто основні вимоги до професійної діяльності сучасного вчителя музики у польських загальноосвітніх школах. На підставі педагогічних досліджень вченими-музикознавцями, які проведені за останні роки з проблематики професійно-педагогічної діяльності вчителя музики були науково обґрунтовані основні його фахові компетенції. Оволодіння ними під час навчання у музичній академії або у вищому навчальному закладі на музичному факультеті та систематична праця над підвищенням свого фахового рівня дає можливість вчителю музики досягти належної педагогічної майстерності і успішно реалізувати дидактичні та виховні завдання, які поставлено у шкільних програмах з цього предмету.

Ключові слова: *музика, вчитель, школа, учні, компетенції, музична освіта, професійна діяльність.*

Постановка проблеми. Професійна діяльність учителя музики має свою специфіку, він є педагогом і музикантом в одній особі, тому його праця поєднує в собі педагогічно-методичну та музичну творчість. Специфіка музично-педагогічної діяльності вчителя музики у загальноосвітній школі (на відміну від педагогів інших предметів) включає в себе такий компонент, який являє собою емоційно-інтелектуально-вольове ставлення до музики та музичної діяльності. Особливість його педагогічної праці полягає в тому, що вона вирішує навчально-виховні завдання засобами мистецтва, синтезує в собі комплекс спеціальних, психолого-педагогічних, загальнонаукових знань, умінь та навичок при головній ролі творчих педагогічних здібностей. Фахова готовність майбутнього вчителя музики передбачає, що всі її структурні компоненти повинні бути підпорядковані загальній меті: забезпеченню творчого виконання своєї соціальної ролі у всебічному вихованні підростаючого покоління [1, 37, 54, 78, 94, 260, 270].

Вчитель музики в школі – це вокаліст, виконавець-інструменталіст, концертмейстер, диригент, теоретик тощо. Тому його професійна підготовка залежить від цілісної музично-педагогічної освіти, що розглядається як єдиний процес музично-виконавських, музично-теоретичних, психолого-педагогічних знань, умінь та навичок. Для успішної підготовки фахівців цієї галузі необхідно, щоб молодь, яка обрала цей фах мала стійку мотивацію, інтерес та здібності до визначеної професії [2, 117, 167].

Підготовка вчителів музики відбувається на педагогічних факультетах у десяти музичних академіях (консерваторіях) Польщі, які підпорядковані Міністерству культури і мистецтва. В основному, професійно-педагогічна підготовка спеціалістів з музичної освіти для різного типу шкіл здійснюється за такими напрямками: диригент хору, керівник вокально-інструментального колективу, викладач ритміки, педагог музичного виховання (теорія музики), спеціаліст з костельної музики.

Мета дослідження: охарактеризувати музично-педагогічні компетенції вчителя музики у відповідності з вимогами реформування шкільної освіти у Польщі.

Виклад основного матеріалу. Готовність майбутніх учителів музики до професійної діяльності, як свідчать дані досліджень та наукової літератури, характеризуються інтегративним станом особистості педагога, що включає оптимальну систему знань, умінь, навичок, потреб, мотивів і здібностей. Тобто все те, що складає професійні якості фахівця та його ставлення до своєї педагогічної діяльності у галузі музичного виховання школярів [37, 54, 78, 120, 128, 164].

Протягом останніх років відомими польськими вченими у галузі музичної психології (А. Бялковський, В. Горішовський, Е. Ліпська, М. Пшиходзінська, В. Сахер, М. Сусвілло та ін.) проведено ґрунтовні й різноаспектні дослідження з проблематики педагогічної діяльності вчителя музики. Вони були зосереджені, в основному, на питаннях вивчення рівня його професійної підготовленості для викладання музики; визначенні чинників, які впливають на ефективність його професійно-педагогічної діяльності; пошуку оптимальної моделі підготовки вчителя музики [126, 128, 164, 212, 228, 229, 280].

Аналіз досліджень польських вчених дозволяє стверджувати, що існують різні підходи до розуміння структури професійної діяльності вчителя музики. Вона включає в себе велику кількість різних компонентів. Водночас більшість дослідників намагається згрупувати їх, виділивши елементи й аспекти педагогічної діяльності, які її складають. У сучасних умовах не можна ефективно розв'язувати завдання музичного виховання школярів, не оволодівши основами професійної майстерності, не

озброївшись науковою методологією, різноманітними психолого-педагогічними та методико-професійними знаннями, не навчившись творчо застосовувати їх у роботі із дітьми та учнівською молоддю.

На думку професора М. Пшиходзінської, сучасний учитель повинен у своїй педагогічній діяльності розвивати музичні здібності учнів, що є основою формування у них музичної культури; сприяти розвитку пізнання естетичної цінності музики (активізації спостережливості, формування уваги та ін.), виховувати моральні та патріотичні почуття; розвивати уявлення та творче ставлення до музики у дітей і молоді. Вона зазначає, що обсяг засобів музичного виховання, школярів дуже широкий і різноплановий, і це вимагає надзвичайно високого рівня компетенції вчителя, який не мусить обмежуватися тільки викладанням свого предмета, але й вміти активно співпрацювати з педагогічним колективом школи та проявляти в цьому власну ініціативу [125].

М. Пшиходзінська підкреслює, що розвиток музичних здібностей дітей та молоді не може обмежуватися лише уроками музики, вони повинні брати участь у позакласній і позашкільній музичній діяльності (гуртки, хори, ансамблі тощо).

За думкою польських та українських вчених готовність вчителя музики до здійснення професійно-педагогічної діяльності у загальноосвітній школі може бути сформована в результаті засвоєння ним умінь та навичок музично-виконавської діяльності, яка передбачає його підготовку як виконавця (гра на музичних інструментах, спів, диригентство). Професійно здійснювати музично-педагогічну діяльність, якщо вчитель музики не володіє музично-виконавською діяльністю об'єктивно неможливо. Тільки володіння цими двома результативними видами діяльності створює рівень професійної компетентності вчителя цього предмету [4, 35, 40, 81, 139, 168, 149].

М. Пшиходзінська визначила найважливіші професійні компетенції (якості) вчителя музики:

- особистісна культура педагога, що є необхідною умовою формування в учнів музичної культури;
- психолого-педагогічні та спеціальні знання (дидактика та теорія виховання, вікова психологія, теорія музичного виховання та навчання музики);
- активна суспільна позиція вчителя музики, яка є необхідною умовою виховання в учнів позитивних моральних якостей та естетичних почуттів;
- комунікативні якості (стиль стосунків учителя), вміння налагодити контакти з учнями не тільки в процесі навчальної діяльності, а також поза сферою офіційних вимог та оцінок їхньої праці.

Слід зазначити, що визначення провідних компонентів педагогічної майстерності вчителя музики дає підстави для побудови моделі сучасного педагога і дає змогу ввести певні корективи щодо навчальних планів і програм підготовки спеціалістів з мистецтва для основних шкіл та гімназій у вищих навчальних закладах Польщі.

Порівняльний аналіз стану вивчення даної проблеми свідчить, що вимоги до професійних якостей польських учителів музики, які були визначені М. Пшиходзінською, не мають суттєвих відмінностей від компонентів педагогічної майстерності цих спеціалістів, що були обґрунтовані в дослідженнях українських учених [26, 37, 54, 78].

Відомі спеціалісти у галузі музичної освіти та шкільної педагогіки В. Горішовський і П. Коволік визначають наступні основні функції педагогічної діяльності сучасного вчителя музики:

1. Загальнопедагогічні, які пов'язані, передусім, з безпосереднім виконанням професійно-педагогічної діяльності в школі.

2. Суспільну, тісно пов'язану з педагогічною працею, яка стосується загальносуспільної діяльності вчителя в педагогічному середовищі школи.

3. Позашкільну професійно-педагогічну діяльність, яка передбачає тісно встановлення музично-педагогічних контактів з будинками культури, з музичними центрами тощо.

В. Горішовський і П. Коволік розробили, на нашу думку, найбільш цілісну і повну професіограму сучасного вчителя музики. Вона включає наступні фахові компетенції:

– Ґрунтовні знання з теорії і методики музичного виховання дітей та молоді, педагогіки, психології, суспільних наук; спеціальних знань у галузі мистецтва і культури.

– Конструктивні, які необхідні насамперед для проектування найефективнішої методики формування особистості учня засобами музики; визначення завдань музичного виховання (оперативних і перспективних) в школі та поза її межами.

– Організаторські, які передбачають чітку організацію навчально-виховного процесу, проведення колективної та індивідуальної роботи учнів у школі, а також у різноманітних позаурочних і позашкільних формах естетичного виховання.

– Комунікативні – вміння створювати відповідний психологічний клімат у стосунках між вчителем та учнями, колегами і батьками, також такт, витримка, досконалі знання, психології дітей і підлітків.

– Пізнавальні – систематичне поглиблення і поширення своїх психолого-педагогічних знань, удосконалення професійних умінь та навичок; об'єктивний аналіз своєї педагогічної діяльності, постійний розвиток особистих науково-дослідницьких умінь.

– Практичні вміння: інструментальні, ритмічні, які необхідні для проведення занять та керівництва інструментальними і хоровими колективами; вдосконалення майстерності диригента і виконавця, вміння організувати творчі зустрічі, конкурси, концерти; обслуговування сучасних мультимедійних дидактичних засобів, оволодіння іноземними мовами.

– Керівні вміння раціонально організовувати власну професійну діяльність, педагогічне новаторство і творчість, висока мовна культура.

– Проектувально-планувальні – чітке планування навчально-виховного процесу з предмета "Музика" в кожному класі основної школи; раціональний добір відповідного програмного матеріалу; аналіз різноманітних дидактичних ситуацій, що виникають у навчальному процесі та успішне їх вирішення; ефективний розподіл навчального матеріалу з конкретно визначеним терміном його опрацювання; збереження необхідних теоретичних і практичних пропорцій у системі занять музикою з учнями різних класів.

– Перцептивно-адаптаційні якості, які передбачають наявність умінь аналізувати та об'єктивно оцінювати внутрішній (психолого-фізіологічний) стан учнів; ефективно реалізувати завдання навчально-виховного процесу з музики, незалежно від умов, з яких він відбувається.

– Особистісні риси характеру вчителя: творчий характер мислення, самокритика, педагогічний оптимізм, спостережливість, високий рівень особистої моральності [5].

Відомий польський вчений у галузі музичного виховання підрастаючих поколінь В. Сахер при розробці моделі вчителя музики основну увагу зосереджує на наступних професійно-педагогічних його компетенціях:

– Наявність належної спеціальної музичної підготовки (гра на музичних інструментах), що забезпечує проведення уроків з широким використанням виконання музики вчителем; співати і керувати хором; музично-ритмічні вміння, які дають змогу проводити заняття з ритміки.

– Знання основ музики, її історії та музичної літератури.

– Знання провідних систем музичного виховання школярів і сучасних концепцій загальної музичної освіти, що сприяє розвитку творчого й інноваційного ставлення вчителя до педагогічної праці.

В. Сахер також підкреслює, що тільки той учитель, який досконало зорієнтований у музичній літературі, історії музики, який розвиває особисті музичні інтереси й здатний на інноваційну діяльність, може успішно реалізувати завдання музичного виховання дітей та молоді. На жаль, як відмічає В. Сахер, ситуація яка склалася в польських школах у наш час, не завжди сприяє цьому. Учителі часто дотримуються консервативної позиції при проведенні уроків музики, не ризикують впроваджувати у шкільну практику нові засоби і методи навчання учнів, така позиція негативно впливає на систему музичного виховання школярів, а вчитель повною мірою не реалізує основне завдання даного предмета – формування усвідомленого розуміння учнями художніх цінностей музики.

Розвиток творчої активності учнів на уроках музики, як вважають польські науковці (А. Нидерек, А. Твардовський, Д. Яновський), є одним з головних завдань музичної педагогічної діяльності сучасного вчителя. На нашу думку, найбільш концептуально визначений підхід до розвитку творчої активності школярів засобами музики було розроблено у дослідженнях А. Твардовського [9]. Він вважає, що в процесі розвитку творчої активності учнів учитель має обов'язково враховувати наступні чинники:

– Виховання творчих умінь учнів вимагає від педагога зменшення дистанції між учителем і учнями (партнерські стосунки між ними). Учитель музики повинен сприймати учня як партнера.

– Музична творчість передбачає заохочення учнів до спонтанної експресії, до експериментування і реалізації власних творчих ідей. Школярі мають бути впевнені, що можуть виражати свої погляди та переконання.

– Творче навчання спирається на партнерські відносини вчителя та учнів, де переважає натхнення, яке і стимулює їхню самостійність і творчу експресію. Завдячуючи натхненню, учні відчувають потребу у спілкуванні з музикою в різних її формах.

– Творчі форми музичного навчання залежать значною мірою від рівня пізнавальної мотивації учнів. Творчий учитель розвиває в учнів бажання навчатися на засадах систематичного та об'єктивного оцінювання. Вище оцінюються нестандартне мислення і власні зусилля школярів у вирішенні запропонованого завдання.

– На уроках музики часто має місце передача учням чітко визначеного обсягу навчальної інформації. Тому оцінка знань і умінь учнів відбувається в межах програмного матеріалу, викладеного вчителем. Специфікою такого навчання є чітко визначені кордони навчального процесу, переконання, що ці знання не підлягають обговоренню. Натомість, освіта, має розвивати справжнє творче мислення, яке складає основу конструктивного вирішення навчально-виховних завдань. Вона скерована на те, щоб учні вміли творчо реалізувати свої знання на практиці, а не тільки відтворювали механічно набуті на уроках музики знання. Творчий учитель завжди зуміє заохотити учнів до самостійного і творчого вирішення різних навчальних завдань.

– Творче навчання акцентує увагу на демократичному характері взаємовідносин між учителем та учнями. Традиційна школа не створювала належних умов до самовираження учнів у навчально-виховному процесі. Творчий вчитель розглядає учнів як своїх партнерів, які мають частіше проявляти

ініціативу в процесі навчальних занять. Він розвиває в учнів бажання і потребу до спілкування, заохочує їх до виявлення власної ініціативи. У процесі творчого навчання особливого значення набуває застосування таких форм комунікацій (спілкування), які стимулюють в учнів критичний підхід до навчального матеріалу, до власної його оцінки.

Відомі спеціалісти в галузі музичного виховання дітей і молоді Е. Ліпська і А. Бялковський підкреслюють необхідність сформованості в учителя музики високого рівня комунікативних умінь. Вони вважають, що його педагогічний професіоналізм розкривається на заняттях глибоко і повно при умові, що педагог не тільки дає учням можливість прослухати той або інший музичний твір, але, передусім, показує своє особисте ставлення до нього та його автора (композитора). Тобто вчитель повинен продемонструвати емоціональне ставлення до твору, що вивчається з учнями, прокоментувати його [4, 6].

За думкою М. Сусвілло педагогічна свідомість є стрижнем усіх інших компетенції вчителя музики. Вона вимагає постійного професійного вдосконалення шляхом систематичної роботи над собою. Тобто, чим більше вчитель замислюється над власною педагогічною практикою, аналізує та оцінює ефективність своєї діяльності, тим успішніше здійснюється навчально-виховний процес з предмета "музика" в школі. Педагогічна свідомість означає усвідомлену реалізацію своїх професійних функцій і динамічний характер.

Свідомість учителя означає також наявність власної думки при оцінюванні різноманітних педагогічних ситуацій і поведінки учнів. М. Сусвілло, характеризуючи педагогічну свідомість, звертає увагу на суспільний контекст, в умовах якого відбувається шкільний освітній процес і від якого залежить також планування роботи, як і оцінка досягнутих результатів. На педагогічну працю вчителя музики також впливають такі чинники, як ідеологія суспільства, культура, матеріальна база школи, в якій він працює та особиста відповідальність.

Учитель у своїй роботі є активним пропагандистом надбань суспільства в галузі музичного мистецтва. Він прилучає учнів до цінностей естетичної культури різноманітними музичними засобами.

На ефективність музичної освіти значно впливає матеріальна база школи. Наявність необхідних дидактичних засобів, музичних інструментів, аудіо і відеотехніки, обладнання музичного кабінету (класу) тощо. Важливим також є те, якої позиції дотримується адміністрація школи по відношенню до навчальних предметів естетичного циклу.

Переорієнтація у 90-ті роки адаптаційної концепції на креативну викликала значні зміни в педагогічній діяльності вчителя музики. Від сучасного вчителя вимагається активність і творчий підхід до дидактичної діяльності, спрямування цього процесу на вироблення в учнів умінь креативного мислення, творчої експресії. Набуває важливого значення широке застосування комплексу засобів та методів, що активізують роботу школярів, збільшують їхню активність у реалізації навчальних і виховних завдань музичної освіти (дидактичні ігри, інсценізації і ін.).

Концепція сучасної школи знаходить своє втілення в теорії гуманістичної педагогіки, яка передбачає реалізацію індивідуального підходу до навчально-виховного процесу, спрямування його в напрямку гармонійного розвитку та самореалізації учнів, активізації їхніх власних потреб. Сучасні освітні програми музичного виховання польських шкіл визначають його завдання, обсяг базових знань, умінь та навичок, які мусять опанувати школярі. Зміст цих програм побудовано у відповідності до гуманістичних ідеалів людини демократичного суспільства.

Нова модель польської школи вимагає від учителя музики постійного зростання його самосвідомості, що створює умови для повноцінного розуміння потреб учнів як незалежних особистостей, що мають власну гідність, інтереси та погляди. Учитель музики в школі, який спирається на концепцію гуманістичної педагогіки, мусить створювати належні умови для реалізації учнями свого інтелектуального потенціалу, формувати в них умінь визначати й аналізувати проблемні питання та розв'язувати їх. Польська музична освіта спрямована на створення таких умов навчальної діяльності учнів, які б допомагали стимулювати позитивну мотивацію до навчання музики.

Висновки

1. Створення нової моделі польської школи, яка передбачала певні організаційно-структурні зміни в системі шкільної освіти, а також застосування інтегративного навчання у початкових класах та блокового навчання у IV-VI-х класах основної школи, зумовило модернізацію змісту професійної підготовки студентів музичних факультетів вищих навчальних закладів та педагогічних відділень музичних академій (консерваторій).

2. В умовах трансформаційного переходу польської освіти від адаптаційної до креативної моделі значно змінилася роль учителя музики, від якого, насамперед, вимагається оперування такими педагогічними вміннями, як розробка власної авторської програми із свого предмету, вдосконалення комунікативних якостей, оволодіння прийомами застосування у навчальному процесі мультимедійних дидактичних засобів.

3. У відповідності з вимогами освітньої реформи головна роль в модернізації шкільної системи музичного виховання дітей та молоді відводиться вчителю музики. Він отримав значну можливість

підняти естетичне виховання у своїй школі на більш високий рівень, це стосується, перш за все, навчального процесу та різних форм позакласної роботи з музичного виховання, показати його значущість для всебічного розвитку школярів. Вчитель музики є ініціатором ідей, спрямованих на підвищення ефективності завдань у вихованні музичної культури учнів на уроках та позакласних заняттях. Він отримав право складати свою програму для кожного класу, а також користуватись різними авторськими навчальними та виховними програмами у галузі "Мистецтво", які видаються у Польщі масовим тиражем.

Використані джерела

1. Вільчковська А.Е. Музичне виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі (історичний аспект). Монографія / А.Е. Вільчковська – Петров-Трибунальський: NWP, 2013. – 293 с.
2. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання містецьких дисциплін) / Г.М. Падалка –К.: Освіта України, 2008. – 272 с.
3. Рудницька О.П. Педагогіка: Загальна та мистецька / О.П. Рудницька – К. : Інтерпроф., 2002. – 270 с.
4. Białkowski A., Przychodzińska M., Kształcenie nauczycieli muzyki w wyższych szkołach pedagogicznych i uniwersytetach (raport z badań), Wyd. UMCS, Lublin 2002. – ss. 71.
5. Goriszowski W., Kowolik P., Metodologiczno-metodyczne problemy wychowania muzycznego w zarysie, Kielce 1994. – ss. 151.
6. Lipska E., Przychodzińska M., Drogi do muzyki. Metodyka i materiał repertuarowy, WSiP, Warszawa 1999. – ss. 365.
7. Muzyka i pedagogika muzyczna pomiędzy kulturami, Słupsk 2004. – ss. 241.
8. Sacher W., Wczesnoszkolna edukacja muzyczna, Kraków 1997. – ss. 89.
9. Twardowski A., Twórczość w procesie edukacji szkolnej, Jankowski D. (pod red.), Poznań 1996. – s. 141-143.

Vilchkovska A.

MODERN REQUIREMENTS TO THE PROFESSION OF MUSIC TEACHER IN POLISH SECONDARY SCHOOLS

The article describes the basic requirements for the modern music teacher in Polish schools. On the basis of educational research conducted by scientists and musicologist in recent years with issues professionally-pedagogical activity of the teacher of music has been scientifically substantiated its basic competence. Mastering them in time of study at the Academy Music or institution of higher education in the department and systematic work to improve the professional level allow the teacher of music the temple of music and pedagogical skills to successfully implement the didactic and educational task assigned in school programs from this school subject. In accordance with the requirements of the reform school music teacher was a significant opportunity to raise the level of aesthetic education of students. He becomes the initiator of ideas aimed at improving the efficiency in the implementation of education problems of musical culture those young children in the classroom and extra-curricular activities. The music teacher was right to make the authors program for each class as well as to use at its discretion other training and educational programs with the subject, which are published in Poland for mass circulation.

Creating a new model of the Polish school, which provides certain organizational and structural changes in the school system and application integration teaching in primary school and a block of training in IV-VI th- grade of primary school led the modernization of the content of training students of musical faculties of higher educational institutions and teaching departments of music academies.

Key word: music, education, teacher, school, students, competence, musical education, professional activity.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2016 р.